

Цей текст укладений з нотаток з візитів до Сакартвело влітку 2012 та 2013 років. В ті часи я був відповідальним за побудову бізнесу в Україні та Грузії в американській технічній корпорації. Мої контакти з грузинським бізнесом відбувалися власне в період 2-11-2013. Опісля я вже ці сфери полишив, зв'язки з цією країною втратив, і немає ознак, що вони колись відновляться. Отже, ані продовження, ані опису періоду від 2014 року не очікується.

Оригінальні версії нотаток були розміщені на Livejournal. До цього матеріалу вони потрапили в легко відредагованій формі. Головним чином це стосується заміни назви країни "Грузія" на "Сакартвело". З таким проханням керівництво цієї країни звернулося до всього світу ще 2005-го. Я поки що не шукав відповідників похідним, як то "грузин" та "грузинський".

Тбілісі

Ось я і прибув до Сакартвело! Перші враження отримав вже під час підготовки поїздки, але про них іншим разом, бо цікаво, що буде на практиці. У підготовчий період почувався так, нібито беру участь у милій грузинській комедії. Але зараз все ж таки про перші враження.

Аеропорт. Нормальний сучасний аеропорт. Нічого особливого. Просто нормальний. І сервіси просто нормальні. Часто пишуть, як швидко триває процедура паспортного контролю. Знов-таки, нормально триває. Як і у Борисполі, коли прикордонники вийдуть всі, а не два на десяток рейсів, щоб утворити чергу у пару тисяч осіб. Можливо, в нас і після Євро-2012 добрі практики триватимуть, вже невдовзі матиму можливість дізнатися.

Взагалі, аеропорти та міста/країни для мене діляться на дві категорії. Одна - де одразу ж в аеропорту або в готелі можеш взяти карту місту. Друга - де її слід десь шукати. Тбілісі одразу ж потрапляє до другої категорії.

Трансфер. Водій попросив пристебнути ремінь безпеки. Добрий знак. Власне цікавий не трансфер, а розмова з водієм. Я натрапив на справжнього грузинського націоналіста, дуже антиросійськи налаштованого. Каже, що Саакашвілі його вже втомив. Підозрюю, що не тільки його. Каже, що можливо в нього не все гаразд з головою, бо приймає якісь дивні рішення. Наприклад, зненацька призначив нового прем'єра. Ну, я не знаюся на тонкощах їхньої політики, тому нічого тут не можу прокоментувати. Ще одне з дивних рішень, яке й для мене, стороннього, видається дивним це перенесення парламенту до Кутаїсі. У нас також є гарячі голови серед національно свідомої частини суспільства, які, взагалі, хочуть перенести столицю з Києва кудись у глибинку. Але головне, що дратує водія, це те, що Саакашвілі, на його думку, став дуже проросійським після війни 08.08.08. Не знаю, що власне це означає.. У підсумку ідея така: Саакашвілі слід міняти, він вже засидівся і починає робити дурниці.

Готель. Готель! Готель - це просто чудо! Ні, нічого жахливого, насправді. Я доволі часто подорожую, мене важко чимось здивувати та налякати у готелях. Але тут

є дуже колоритні речі, можливо, місцеві особливості - про це я дізнаюся, коли матиму значно більший досвід у цій країні. Наприклад, шафа для речей глибиною сантиметрів 30. Тобто всі свої сорочки, стрій вішаєш туди, розвертаєш, наскільки дозволяють вішаки-"плечики" і зачиняєш двері. А який замок на тумбочці, яка своєю чергою зроблена моноблоком з ліжком!

“Ета ваша хвальоная Грузія”

Вчора не набрався особливих вражень, тому що весь день провів з однією компанією. Знов отримав підтвердження, що Саакашвілі вже не дуже популярний. Тепер мої співрозмовники схильні зробити ставку на якогось тутешнього олігарха Іванішвілі, який, судячи з розповідей, розіграє популістську карту. В нього на батьківщині він начебто всім пенсіонерам купує медичні страховки, власним коштом будує дороги тощо. Отже, все ясно... А ще він начебто був громадянином РФ, а також Франції. Такий собі міст між сходом та заходом, опорою якого має бути Сакартвело. Я нічого взагалі не знаю про цього пана, про його програму, але те, що я почув дуже тхне типовим для України популізмом. Як би не сталося біди з Сакартвело. А вибори вже у жовтні. Також, наскільки я зрозумів, тут знаходиться чимало прихильників позиції "проти всіх". Я мав необережність розповісти про наші передвиборчі приколи типу "намалюй владі х---" у бюлетені та "на сортах гівна не знаємось". Слід було бачити, який це викликало ентузіазм!

З готельних приколів. Позавчора я приїхав до готелю близько другої ночі і двері були відчинені. Вчора - близько шостої години вечора, і двері були зачинені, довелося стукати. Відкрив заспаний адміністратор, у лобі було вимкнене світло. Така собі сієста. Взагалі в мене складається враження, що правильним описом місцевих сервісів та ділового середовища є сленговий неологізм "розслабон".

В Сакартвело, якщо хочете зустрітися з представником або керівником якоїсь компанії, головне не продертися крізь секретарські фільтри, не перемогти у боротьбі характерів з Самим, а просто ... додзвонитися. Майже всі телефони на веб-сайтах або змінилися, або написані неправильно. Часто номер можна встановити, порівнюючи його з іншими номерами міста або мобільного оператора. Тобто мають місце банальні друкарські помилки, просто неухважність. Я вже мав кумедну ситуацію, коли одній діловій людині повідомив її ж правильний номер. В підпису під емейлами в неї написаний помилковий.

Карту Тбілісі вдалося купити у книгарні. Карта російськомовна, не всі вулиці позначені і немає алфавітного покажчика вулиць. Отже, шукай свою путь, як хочеш.

В магазині під назвою "супермаркет" продавчиня мене запитала, чи я "рус". Отримавши відповідь, що українець, помітно пожвавішала. Виявилось, що її мама з Харкова. Взагалі, тут дуже багато тих, чиї родичі з України. Я за совітських часів був доволі молодим, щоб деякі процеси аналізувати, але, здається, що тодішнім еквівалентом сучасного "заміж за кордон", був "заміж до іншої республіки".

"Супермаркет" це вже забутий формат українських дев'яностих, просто невеликий магазин з алкоголем, базовими продуктами та деякими господарськими дрібничками. Тут таке ще існує. Взагалі, Тбілісі справляє враження Києва десь самого початку нульових років. І розвиток сервісів, і розвиток бізнесу, і ті ж мертві телефони на сайтах та у довідниках.

Увечері в магазині, натрапив на людину з поглядами «такую страну развалілі». Це була продавчиня похилого віку, мабуть, вірменка або гречанка, з дрібною крамнички з водою, соками, печивом та різними іншими дрібницями – ми вже забуваємо про такі, а тут по кілька таких крамниць на кожному кварталі. Ідея така: страну развалілі, а що ділити православним. На моє зауваження, що навіть православну частину СРСР складали різні народи, і їхні культури й мови утискали не від любові до бога, вона одразу ж відповіла, мовляв, а на що ці мови, якщо всі православні. Отже, доволі типовий комплекс совка з нацменшини, який асимілювався до великої метрополії-союзу і вбачав в неї захист від республіки, від «месних». При чому вона сама визнає, як добре тут, у Сакартвелло приборкали корупцію. Це дуже добре зробили, але влада погана і таку країну розвалили... Таких не виправиш.

Сакартвелло очима приїжджого (продовження)

Вчора мав зустріч з двома фірмами, з великого та з середнього бізнесу. З великого – з одним відділом, з середнього – з двома власниками. Тут люди виявилися більш прагматичними, ніж ті, кого я зустрічав раніше. Найманих працівників я не питав прямолінійно, за кого вони, я запитав, чи ймовірна радикальна зміна в економічній та регуляторній політиці. Відповідь була, що скоріш за все не дуже ймовірна. А бізнесмени просто відповіли, як типові бізнесмени, що підтримуватимуть Саакашвілі та його партію, бо не хочуть експериментувати, а їхній бізнес почався власне завдяки реформам Саакашвілі. При Шеварднадзе в них не було б шансів. Примітно, що власне зараз їхня фірма виплачує великі штрафи після податкової перевірки, але ніякої злості в них немає.

Зі слів моїх співрозмовників таки дійсно бізнес ведеться «в білу». «В чорну» ще буває на рівні дуже дрібного, кустарного підприємництва, але база для нього постійно скорочується. Дуже ефективно ведеться контроль за витратами. Тобто «в чорну» можна заробляти невеликі гроші або просто їх накопичувати у матраці, оскільки щойно купиш, наприклад, дороге авто, одразу ж потрапиш у поле зору податкової, а податкова має централізовану базу даних, з якої видні всі надходження, внесені всі дані з декларацій. З мінусів теперішнього регулювання, що корупцію подолали, питання вирішити з жодним державним органом не можливо, але деякі безглузді або складні правила ще залишилися. Мої співрозмовники потерпають найбільше від узгоджень різних конструкцій на території їхніх підприємств з архітектурним управлінням. В цій сфері це головний біль приблизно, як в Україні.

Втім, хоч у Сакартвелло й подолана низова корупція, практично всі, з ким я спілкуюся натякають на лобювання преференцій для великого бізнесу та бізнесів, пов'язаних з політиками. Кажуть, що буває, коли когось викидають з бізнесу або заволодівають бізнесом у досить неджентльменський спосіб, з використанням

державних структур. Люди називали невідомі мені прізвища та назви структур. Але знов-таки, це трапляється на дуже високому рівні, коли йдеться про статки в сотні мільйонів. Це нормально та й іншого не може бути на даному етапі розвитку країни.

В цілому, мої висновки стосовно економічної ситуації та розвитку підприємництва у Сакартвело готові, але я зачекаю до кінця моє подорожі, а потім вже їх викладу. Загальний рівень таки десь – Україна 2002-2003. Отже, якщо ви отримували ваш професійний досвід саме у ці роки в Україні, і в Україні тепер не можете знайти себе, то можете переїхати до Сакартвело, на ваш досвід тут буде попит, і ви матимете шанс на успіх та й ще й без української клептократії.

З готельних приколів. Вай-фай тут так і не працює. Але добре, що вдається «зловити» іншу мережу, щоправда, не з моєї кімнати, а з лобі, але там достатньо комфортно. Налагодити вай-фай немає можливості, бо готельний айтїшник поїхав на відпочинок до Італії.

Дорожній рух. За інтенсивністю дорожнього руху Тбілісі нагадує Харків, тобто ще можна їздити доволі швидко, але є місця з довгими тягнучками. Розміщення міста у долині між пагорбами не сприяє чистому повітрю, в низинах застоюються гази, дихати у години пік важко. Київ краще продувається. Парк авто значно бідніший, ніж не тільки у Києві, але й ніж у великих містах України. Але це не наша перевага, а наша вада. На «зебрах» тут не пропускають нікого і ніколи. Навіть при русі заднім ходом не пропускають. Вчора йшов собі, променад робив, попереду мене у двір заїхала жінка на «Санта-Фе», але, мабуть, помилилася проїздом і почала здавати назад. Я у той час проходив позаду її авто. Треба було бачити та чути як шалено вона сигналіла! Нібито я сів у позу лотоса, оперся на її бампер та занурився у медитацію. Ціни на бензин такі ж, як в Україні. Тобто я всі ціни не перевіряв, я їх і не знаю, я пам'ятаю тільки ціну на 95-й покращений, який йде в різних мережах з різними назвами типу «екто», «преміум» тощо. От цей – однаково коштує. Тут дуже популярний газ, на нього перелаштовують навіть дорогі авто. Це теж схоже на наш рубіж нульових та дев'яностих.

Водії, коли проминають церкву, хрестяться. Це нагадує західну Україну. Не пам'ятаю, скільки разів хрестяться на «заході», але тут – тричі, до того ж з шаленою швидкістю, я навіть, коли вперше побачив, не одразу второпав, що водій робить, настільки швидко літала його долонь. Також як на заході України, тут одразу ж питають, чи ти християнин (тут – чи православний християнин). Заперечну відповідь сприймають нормально.

Сакартвело стробоскопічно і трохи статистики

В державній конторі в мене на вході забрали паспорт та видали магнітну картку та папірець-перепустку. До західної системи з бейджиками «відвідувач» ще не дійшли, але совковий контрольно-пропускний режим дещо модернізували.

Люди кажуть, що Тбілісі став цілком безпечним містом. Можна вештатися, де завгодно, будь-якої пори. Особливо безпечно тут туристам, бо за напад на туриста тут суди дають не менше восьми років ув'язнення. Машини, кажуть, можна лишати на

вулиці без сигналізації, навіть незамкненими, з речами в середині – ніхто нічого не візьме. Прикрі винятки, звісно, можуть траплятися, але в цілому можна казати про те, що вуличну злочинність тут звели до непомітного мінімуму. Цікаво, як в інших містах Сакартвело.

Встановлювати контакти та домовлятися про зустрічі, навіть якщо є бажання з обох сторін - це ще той виклик через споглядально-філософське ставлення до часу, до календаря в грузинської сторони. Можна обмінятися двома десятками імейлів, але так і не отримати конкретної відповіді: так власне в який день, де в котру годину? Треба кілька разів телефонувати та витягувати рішення, як слідчий зізнання з підозрюваного.

Приблизно так це відбувається.

Особа з фірми: *Коли вам зручно до нас завітати?*

Я: *В мене доволі гнучкий розклад, тому можете призначити годину ви. Для мене лише бажано у першій половині дня.*

Особа з фірми: *Тоді ми на вас чекаємо о 12-й.*

Довго сміявся!

В готелі сніданок починається о 8.30. Так само було колись дуже давно, років 10 тому в готелях Харкова. Якщо врахувати, що перші зустрічі на підприємствах мені призначали вже о восьмій, то я лишався без сніданку. Тут, щоправда, зранку важко домовитися про зустріч. Перша ж половина дня – це дванадцята година. Безпрецедентно рання зустріч в мене відбулася о десятій годині. Власне у державній конторі. Державний народ встає рано. Втім, моєму сніданку навіть він не загрожує.

Ще одна риса, схожа на Україну нульових років, це те, що тут всі потенційні дистриб'ютори іноземних фірм намагаються збирати колекцію брендів, ставлять собі за мету представляти не менше десятка брендів. В українських фірм таке також було розповсюджено донедавна. Тепер більш спеціалізуються, щоправда, можуть стрибати від одного до іншого: спочатку погано просували бренд А, розчарувалися, і пішли погано просувати бренд Б. Чуйка мені підказує, що за кілька років грузинські фірми накопичать більше досвіду, займуть свій шматок ринку, почнуть спеціалізуватися і будуть просувати продукцію успішно, і перестрибувати не буде необхідності.

Взагалі, дуже приємно зустрічатися з зацікавленими людьми, які знають, навіщо їм ходити на роботу і що там робити. Приємно, коли щось підказують, допомагають зустрітися з кимсь, кого вони вважають за потрібне мені порадити. Це настільки рідко трапляється в українців, що можна казати, що не трапляється ніколи. В українському бізнесі, як на рівні власників, менеджменту та на рівні виконавців сидять люди, яким конче бракує бодай мінімальної дози природної допитливості. Як приємно працювати у середовищі без жовчних голосів, кислих пик, немотивованого хамства і безпідставної амбітності!

Багато їздив на таксі. Тільки одна компанія в Тбілісі дає квитанції, "Пелікан таксі ЛТД". Стандартний маршрут - 10 ларі (50 грн.), один дуже довгий коштував мені 15 ларі. Це дешевше, ніж у Києві, але дивіться нижче деякі цифри.

Злива увечері буквально загнала мене до ресторану. Такий собі зі стінами під цеглу, з дощатими меблями під сільський шинок позаминулого століття - дуже популярний у сучасності стиль, який виглядає, як національний і в Сакартвело, і в Німеччині, і в Австрії, і в Нідерландах, і в Чехії, і в Польщі тощо. Смажене курча - 15 ларі (це найдорожча страва), хачапурі - 8 ларі (на вулиці в ятках - 3-4 ларі), ркацителі з діжки - 8 ларі за літр (літр я не замовляв, не хвилюйтеся), кава по-турецьки - 1,5 ларі, сервіс - 10%. Загалом з мене вийшло 30 ларі, тобто десь 150 грн. Це дорого, але порції завеликі, вистачило б на двох, місцеві так і замовляють на двох або навіть на трьох. На компанію це вже не так дорого. Знов-таки, дивіться цифри нижче.

Протягом мого сьогоднішнього вечірнього моціону мені трапився на маршруті спочатку пам'ятник Т.Г. Шевченку (звісно, у вигляді сумного старика з вусами), а згодом і відділення ПриватБанку. Так, це вдала презентація сучасної України.

Еквівалент Kyiv Post - газета Financial. "Kyiv Post" більш гламуризований, але більше пише власне про Україну і більше має власних оригінальних матеріалів. "Financial" дає, як на мене, забагато інформації, щоб просто заповнити обсяг: якісь іноземні біржові індекси, передруки з західної преси, але про Сакартвело також є чимало цікавого. От наостанку і кілька обіцяних цифр з цієї газети.

Середня зарплата у Сакартвело - 690,7 ларі, це приблизно 3450 грн.
Найбільша зарплата - у фінансовому секторі (здебільшого це банки), 1382,6 ларі, тобто 6913 грн. Найменше отримують освітяни - 330,8 ларі, тобто 1654 грн.
Державні управлінці отримують 1000,7 ларі, тобто 5000 грн з маленьким гачком.
Менш як 500 ларі (1500 грн), крім освітян, отримують ще працівники сільського господарства, полювання та лісового господарства - 398,1 (менш як 2000 грн.) та працівники готельно-ресторанної галузі - 499 ларі (2500 грн).
Наближаються до рівня державних службовців працівники транспорту і комунікацій - 866,9 ларі, 4350 грн., та електроенергетики, газо- та водопостачання - 889,9, тобто 4450 грн.

Найбільший ріст реальних доходів (скоригованих на інфляцію) відбувався з 2007 на 2008 рік - на 39,96%, 2009, 2010 реальні доходи навіть знижувалися на 4,75% на рік. На жаль, у цьому зведенні відсутня цифра зміни реальних доходів у 2011 році.

Отже, з такими зарплатами (а врахуйте, що тут все "в білу") стиль життя середнього класу з поїздками на таксі та eating out не можливий. Я вже не кажу про проблематичність купівлі авто та житла. Ось тут і криється причина розчарування та роздратування нижчих шарів середньої верстви (як то інженери та службовці) економічною політикою Саакашвілі. А вони добре знають, як живуть турки. Детальніше про економічну ситуацію та прогноз я напишу у підсумковому записі завтра або у понеділок.

Сакартвело - продовження нотаток з відрядження

Попри мій попередній оптимізм стосовно відсутності чорного шлейфу за вантажівками, такі все ж таки знайшлися. Щоправда, за міською смугою. І не дуже таких багато, всього дві вантажівки бачив. У Києві з цим значно гірше.

Бачив селище, де розселені біженці з Південної Осетії. Рівними рядками стоять абсолютно однакові будиночки. Все паралельно і перпендикулярно, як у спортивно-оздоровчій базі відпочинку часів ДОСААФу. Скільки будинків у селищі, не знаю. Либонь кілька сотень. Будиночки непогані.

Потішив дороговказ на Сухумі. У Сакартвело політика інтерпретації втрачених територій для внутрішнього ужитку нагадує китайську стосовно Тайваню: немає і не було ніколи двох китайських держав, якщо вже хочете, то є тільки два береги протоки.

Прикол дня: ще одна зустріч призначена на «першу половину дня – 12 годин».

А ще у фірмі-клієнті мене запитали, що я думаю про бізнес в Сакартвело. Я відповів, що мені подобається, що люди зацікавлені в нових рішеннях, в нових контактах, що видно вогник в очах. На що мені тут же відповіли: «Так может, за красівіє глаза ви нам скідку дадіте»?

Сьогоднішня вечеря: селянський салат (огірки, помідори, базилік, цибуля та ще якась травичка) – 5 ларі (25 грн.), страва під жахливою назвою «гриби у мізках» - 10 ларі (50 грн.), червоне вино сапераві «з крана» - 13,5 ларі (67,5 грн), за літр, кава по-турецьки – 3 ларі (15 грн.). Загалом рахунок вийшов, як і вчора 30 ларі, тобто 150 грн. Це ресторан на Проспекті Руставелі, тобто недешеве місце, але, як і вчора, порцій вистачило б на двох. Який інтер'єр не знаю, бо сидів на вулиці, за столиком в середземноморському стилі: щоб перехожі між столиками ходили.

У вуличних торгівців фруктами кілограм персиків – 1 ларі (5 грн.), а великих персиків – 1,20 ларі (6 грн.), нектарини – 1 ларі. Кавуни тут вже є величезні. Але, на жаль, поблизу не продаються. Хоча скільки їх була вздовж траси за містом! Але зупинятися було не комільфо.

Жебраків на вулицях Тбілісі багато. Вони не впадають в око, не крикливі, тому, напевно, більшість туристів їх не помічає. А ще можна помітити чимало чоловіків віком під 50 та старших, яким, напевно, немає чим зайнятися: дехто п'є пиво, дехто читає газети, дехто просто сидить на парапеті та дивиться у далечінь. Безробіття – болюча проблема сучасної Сакартвело. Минулого року безробіття сягнула 15,1% або 295,1 тисячі осіб. Для порівняння 2005 року рівень безробіття склав 13,8% або 279,3 тисячі осіб. Ці цифри мусять бути червоною лампочкою для грузинського керівництва, бо свідчать про те, що структурні реформи або недостатні, або малоефективні.

Виходом з ситуації могло б бути залучення більшої кількості людей до малого бізнесу. Ви всі знаєте, як просто в Сакартвело зареєструвати фірму – це можна зробити через інтернет - часто це наводиться, як приклад одного з головних досягнень

Саакашвілі, а складність реєстраційних процедур в Україні – як неабияке гальмо. Частково це вірно, але тільки частково. Я регулярно повторюю у своїх коментарях та дописах, що реєстрація фірми – це найменший головний біль підприємця. Найбільший – знайти дешеві кредити. Як і в Україні, ставка національного банку сягає 25%, що для бізнесу неприйнятно. Люди кажуть, що багато вазать зв'язки у банках, щоб отримувати преференції при отриманні кредитів.

Дорогі кредити - це проблема, яку грузинському керівництву слід терміново вирішувати, інакше весь їхній успішний поступ дуже скоро зміниться на стагнацію.

Підсумок: про грузинське “диво”

У теревенях на економічні теми часто згадують про те, як у велику депресію в США почали будівництво доріг і завдяки цьому вийшли з кризи. Часто згадується й економічний поступ Німеччини перед другою світовою, також начебто завдяки будівництву доріг і військовій промисловості. Втім, поза увагою лишається суперечність: при кризовій ситуації слід скорочувати державні витрати – що всі зазвичай і роблять – а тут чомусь завдяки державним витратам вийшли з кризи. Відповідь полягає у тому, що державні витрати запускають механізм зростання завдяки попиту. Люди отримали роботу, за роботу отримали гроші – по ці гроші прийшли торгівці, торгівці пішли за товаром і так далі. В результаті закрутився механізм господарських циклів на підприємствах та у домогосподарствах. Цей спосіб працює ефективно, але є одно важливе «але»: на наступних циклах люди мусять витратити вже не все на споживання, а децю вкладати в розвиток економіки. Ідеальний варіант – якщо людина започаткує свій бізнес. Якщо не може – тоді вкладе в бізнес родича та сусіда або придбає корпоративні цінні папери. Найменш ефективний шлях – це коли гроші будуть покладені на банківські депозити. Власне, в економіках, де зловживають стимулюванням зросту через споживання часто на тлі занепаду реального сектору (зруйновані підприємства, запустіле село) всіма кольорами веселки сяють фешенебельні офіси банків. Чим закінчуються невдалі економічні експерименти зі споживанням можете вивчати на прикладі Греції. Можна науглити про покійного Андреаса Папандреу, його політику на рубежі 80-х та 90-х та її наслідки аж дотепер, до його сина Георгіоса, якого ледве виштовхали у відставку наприкінці минулого року.

Запустити механізм зростання через споживання можна не тільки вкладаючи гроші у капітальне будівництво. Не завжди ці гроші є. Можна через економічну лібералізацію, як це зробили у комуністичному Китаї. При чому чим більше населення, тим більша ефективність цього методу. В КНР результати настільки вражають при всій ідеологічній маразматичності і некомпетентності марксистського керівництва, що в колах економістів не припиняються дискусії стосовно того, наскільки ресурсу попиту Китаю ще вистачить, і що буде далі. В Україні також економічне зростання відбувається цілком і повністю завдяки споживанню. І Україна при всій корупції багатша за Сакартвело виключно тому, що українців просто ще й досі в 10 разів більше, ніж грузинів. Але не будемо про Україну, сьогодні тема – Сакартвело.

Власне, президент Саакашвілі, подолавши корупцію, спростивши регулювання, залучив до підприємницької активності людей, які мали доступ до грошей, але не мали

шансів на успіх за системи Шеварднадзе. Так створилася перша хвиля заробітків. Також проєкт з капітального будівництва (на запозичені гроші) дали можливості підвищити заробітки будівельникам та суміжним галузям. Я навмисно не кажу про залучення нових трудових ресурсів, тому що за роки правління Саакашвілі безробіття не тільки не зменшилося, а навіть зросло до 15 відсотків. Про це я писав у попередньому дописі. Механізми росту через споживання запустилися і дали свій ефект. Свій внесок дав і такий чинник, як проста поява елементарного ладу. Коли система повністю дисфункційна, то навіть за будь-якої ідіотичної влади можна відчутти короткотермінове покращення, якщо влада бодай щось робить послідовно. Так сталося по громадянській війні у Росії/СРСР, так сталося навіть в Афганістані на територіях, які взяв під контроль талібан у 1995-1997.

Однак, чинник споживання стосовно Сакартвело має свої обмеження. По-перше, Грузинів дуже мало – не дотягує до 5 мільйонів. Для генерації великих обсягів споживання їх замало. По-друге, значна кількість людських ресурсів у цілому споживанні не бере участі або бере обмежено. Є ще кілька цифр, які свідчать про дуже небезпечний стан економіки Сакартвело. У сільському господарстві Сакартвело зайняті 55% трудових ресурсів, але частка сільського господарства у ВВП ледве сягає 9 відсотків. Фактично більшість з тих 55% зайняті у натуральному господарстві, тобто фактично виключені зі споживання, яке стимулює уряд. Додайте сюди також згадану мною у попередніх дописах високу вартість кредитів для бізнесу – 25% річних – і стає зрозумілим, що за таких умов залучити незалучену частку населення до споживання не вдасться. Люди це відчують, тому до Саакашвілі ставляться дуже критично навіть ті, хто збирається за нього та його партію голосувати.

Вийти з ситуації можна завдяки залученню інвестицій, але не на біржові спекуляції (що зараз відбувається), а у реальну економіку. Дуже допомогло б розміщення трудомістких виробництв, таких як металургія, суднобудування, або у дуже великій кількості – складальних виробництв, як то складання різного обладнання, машин, верстатів. Але цьому не сприяють високі політичні ризики в Сакартвело. Знов таки, люди це розуміють, тому мені серед кількох десятків людей, з якими я контактував під час поїздки, прихильники тої війни не траплялися, навпаки – про ту війну казали, як про найбільшу помилку Саакашвілі.

Часто називають такий резерв, як туризм. Але за умови тих самих політичних ризиків Сакартвело не має шансів стати провідним туристичним напрямком для заможного західного туриста. А турки та громадяни колишнього СРСР Сакартвело не врятують.

Сакартвело зараз нагально потрібна команда талановитих економістів, які знайшли б вихід з цього становища. Якщо нічого не робити та продовжувати курс на стимулювання споживання через іноземні позики, дуже швидко економіка зазнає стагнації, якщо не катастрофи. Що зараз Сакартвело найменш потрібно, так це приход до влади популістів, особливо, лівого толку, які нічого в принципі не знають, крім примітивного стимулювання споживання через підвищення соціальних виплат.

Про ситуацію в Сакартвело

Напевно ви чули про події у Сакартвело, де на передодні парламентських виборів були оприлюднені кадри знущань у збоченій, варварській формі з ув'язнених в одній з в'язниць. Цим скористалася опозиція, народ наелектризований, а керівна партія, здається, втратила популярності.

По-перше, про знущання у в'язницях я чув ще задовго до цього скандалу. Мої співбесідники це називали одним з чинників зниження злочинності, бо до в'язниці потрапляти тепер людям страшно. Це не те, що я міг спостерігати під час контактів з грузинами у совітській армії, де кожен з моїх однолітків пишався, що в нього брат сидів та сам (принаймні, на словах збирався): «Кто не сидель в турме, тот не мужік!» Вже тепер мені деякі люди розповідали про опитування, які показували, що до початку реформ, більшість підлітків на питання, ким вони хочуть бути, відповідали – крадієм. Отже, це може здатися дивним, але крім галасливих юрб молоді, що проспектом Руставелі носять карикатури з голим Саакашвілі з віником замість прутня, є чимало людей, які вважають, що не було іншого способу переломити тренд перетворення кримінальності на національну традицію. Я не можу судити звідси, чи були знущання у в'язницях частиною державної політики, але, напевно, якщо й були, то зайшли занадто далеко.

По-друге, у Сакартвелої чимало явищ, які можна сказати зайшли далеко, як для режиму, очолюваного сучасним, прозахідним президентом. Наприклад, тут представники влади змушують (радять) підприємцям оплачувати автобуси для перевезення людей на події, де паряться очільники керівної партії. Щоправда, більшість цих подій була скасована через скандал, але «осад залишився». І чого варте саме тільки вилузування центру Тбілісі, показова активізація будівництва, що люди починають жартувати, що вибору слід проводити щороку, щоб найбільше було відремонтовано та швидше просувалися будівельні роботи. Так само осад лишають відкриття нових державних об'єктів саме напередодні виборів, як, наприклад, новий т.з. Палац Юстиції. Платники податків, напевно, у більшості хочуть отримати більш ефективну державну систему, тому не проти нового об'єкту, але, напевно, далеко не всі згодні, щоб на їхні гроші піарилися чинні політики та можновладці.

На жаль, так виходить в пост-совітських країнах, що сучасних, прозахідних лідерів надовго не вистачає. Роги та ратиці феодалізму все одно вилазять з-під європейського вбрання. І через це власне реформатори програють, і знов до керма повертаються совітського штибу феодали. Сподіваюся, що Сакартвело цього уникне, але, на жаль, помилок та прорахунків зроблено забагато чинним режимом. Можуть і не проскочити.

Пізніше з'явилися повідомлення, що той відеозапис було змонтовано.

2013: Про кооперацію

Малий-середній бізнес наразі не відчув погіршення, тобто як запевнили мене всі, з ким я спілкувався, корупція ще не повернулася. Покращення також не прийшло, в цілому економіка Сакартвело звалюється у рецесію.

Але я не про макроекономіку сьогодні хочу вам розповісти. Я хочу розповісти про те, як малі фірми розширюють бізнес, беруться на нові завдання в умовах відсутності притомного кредитування (ситуація з кредитами в Сакартвелі такий самий лютий жах, як і в нас). Уявимо собі, що є дехто Гіві. Гіві має фірму, яка займається ремонтом техніки. Гіві часто має потребу виточувати якісь деталі, але в нього немає грошей на потрібний для цього верстатний парк. Натомість є такий підприємець Ваню, який має потрібні верстати. У Гіві є надлишкові площі (виробничий ангар, заповнений на чверть), а у Ваню катма з грошиками на оренду. Отже, Гіві і Ваню домовляються, що Ваню в'їжджає до ангара Гіві зі своїми верстатами на умовах, що виточуватиме потрібні деталі для Гіві. При чому це не тупий незбалансований бартер, як часто буває в початківців, а нормальний розрахунок за ринковими цінами зі знижками на кооперацію.

Фактично кожний грузинський невеликий бізнес являє собою кластер бізнесів, які кооперуються на взаємовигідній основі. І це не типові для України десетки вивісок задля приховування податків, це реальна кооперація, щось на зразок стихійного бізнес-інкубатора. Взагалі, коли грузину пропонуєш нову тему, він одразу ж починає прикидати, скільки йому доведеться вкласти, і кого він може залучити на запуск тих процесів, на які йому не вистачає інвестиційних можливостей. Попри розхожу думку далеко не тільки родичі формують такі кластери. Чимало прикладів, коли зовсім не пов'язані у минулому люди якось знайшли один одного та домовилися. Звісно, грузини в основу бізнесу ставлять дружні стосунки, які встановлюються і перевіряються у тому числі й за щедрим грузинським застіллям. Якщо людям приємно проводити час один з одним за вином, значить, можна переходити до справ.

В Україні також зустрічається кооперація підприємців, але вона здебільшого має характер захисту того, що існує, а не розширення на нові теми. У ста випадках зі ста українців піде радитися зі своїми партнерами, чи варто починати щось нове, і рішення буде негативним. Так само й коли фірма складається з родичів, це практично завжди означає, що весь клан їздить на одному роботязі та ще й поганяє й всіляко висловлює незадоволення. Отже, якщо в Україні я натрапляю на потенційного партнера з кластером кооперації або на кланову фірму, це зазвичай поганий знак. А в Сакартвелі – позитивний.

Чому грузинам вдається кооперуватися? Не знаю достеменно, але вважаю, що тут грає роль чинник довіри. Десь нещодавно натрапив на порівняльне дослідження різних країн за рівнем довіри людей один до одного. Результати України були невтішні. Не знаю, де там були грузини, але напевно їхні показники позитивніші. З клановими фірмами так само: через недовіру родичі хочуть забрати собі все і зараз, а не чекати, поки бізнес виросте. А чому в нас так, а в грузинів інакше, хоча історія нас обох не жаліла - то вже взагалі питання неосяжне. Принаймні, починати слід з відновлення і виховання довіри.

Взагалі, я ще років дванадцять тому отримував розсилку з американського сайту для малого бізнесу, і там власне пояснювалося, чому варто малим бізнесам кооперуватися, як цього досягти і т.д. Впевнений, що грузини здатні до кооперації не через те, що їх навчили іноземні консультанти. А українцям варто б повчитися. Якби я був бізнес-тренером, я б ставив у приклад саме грузинів. Бо якщо розповідати на

американських прикладах, то стикнешся зі скептичними зауваженнями, мовляв, це ж інша планета. А грузинський досвід значно ближчий.

Отже, за кооперацію!

Політико-економічні балачки

Продовжу замальовки з недавнього візиту до Сакартвело. На цей раз про політичні теревені. Взагалі, політика – це така тема, що людей не об'єднує, а роз'єднує, тому це не краща тема для посиденьок з діловими контактами. Втім, можна обережно питати і не суперечити.

Отже, загальний настрій зараз більш-менш позитивний. Коли питаєш грузина-підприємця, чи змінилося життя у відповідь слідує набір дуже позитивних фраз, часто завчених з високочолих телевізійних передач: в нас проходить демократична ротація еліт, не все комфортно – але ж це і є демократія та таке інше. При чому позитивні інтонації настільки підкреслені, що починаєш сумніватися в їхній правдивості.

З критичних зауважень стосовно влади найбільш розповсюджені докори за надмірно велику амністію. Всі підкреслюють, що амністію слід було проводити, бо у в'язницях забагато людей, але випустили дуже багато, причому не подбали про те, чим ці люди займатимуться. Один обізнаний у політиці брат мого ділового контакту, член партії «Грузинська мрія» (партія, яка тепер при владі) каже, що з десяти амністованих вісім виїжджають з Сакартвело. Отже, грузинська складова в українській злочинності скоріш за все найближчим часом збільшиться. Він же на моє питання про економічну програму його партії чесно відповів, що ніякої немає. Про програму замислилися тільки зараз, коли консолідувалися при владі. Він з цим не погоджується, він бачить багато можливостей для змін у Сакартвело, але сподівається, що йому вдасться просувати свої ідеї через керівну партію. Ні мій погляд, це наївняк штибу горбачовської доби.

Також дуже дивує, коли дорослі люди розповідають, що мільярдер Іванішвілі, який купував медичне страхування жителям його рідного району, тепер забезпечить всю Сакартвело. Також очікують, що на свої капітали він будуватиме дороги, розвиватиме сільське господарство. Я також не вірю у те, що все це говориться серйозно. Дорослі люди не можуть в таке вірити. Це схоже на заворожування від біди.

Стосовно відносин з Росією також як мантру повторюють, що більшість населення симпатизує Росії, «нашим братам росіянам». Це добре, коли попри політичні ускладнення немає ворожості до людей, але знов-таки, наївно ототожнювати симпатію до Росіян з проросійською політикою. Російських туристів в Сакартвело і за Саакашвілі було неміряно і ніхто їх не ображав. Знов-таки, схоже за вимовляння від біди.

Зміни поки що малого-середнього бізнесу не торкнулися. Великі бізнеси вже деякі постраждали, бо теперішній уряд фактично заморозив, як кажуть «показуху» Саакашвілі, тобто будівництво сучасних доріг та багатьох інших об'єктів. Кажуть, що тепер держава фінансує сільське господарство, зокрема придбання техніки, але що саме фінансується і як розподіляється техніка, я не розбирався.

Я ще торік писав у своїх нотатках про тодішні враження від Сакартвело, що з сільським господарством там щось слід робити. Ситуація там значно гірша за Україну: практично немає живих грошей, хіба що від родичів-заробітчанин, все виробництво в рамках натурального господарства, а зайнято там 55% населення. Фактично цей занедбаний сектор економіки та соціальної сфери став мілиною, на яку міцно сів корабель реформ Саакашвілі. Втім, як партія без програми може поліпшити ситуацію хаотичними діями, не знаю – побачимо. На сьогодні в Сакартвело натуральні господарства надлишки продукції (переважно фруктів) просто заривають, бо в Сакартвело практично немає потужностей з перероблення. Цікаво, що така проблема була й в Україні, але про неї багато говорили ще з горбачовської доби, і переробна галузь стала чи не першим об'єктом інвестування з переходом до ринку. В результаті вже у середині 90-х почали з'являтися вироблені в Україні кетчупи, майонези, молокопродукти, соки, фасовані продукти у сучасному пакуванні. А після фінансової кризи 1998-го місцевий виробник практично відвоював ринок в імпортерів. Сакартвело, на жаль, у 90-ті була зайнята іншим, а за Саакашвілі дивно, що не були розроблені способи залучення інвестицій в цей сектор. В результаті грузинський супермаркет нагадує українське «Сільпо». Принаймні, грузинських продуктів там не більше, ніж у Києві.

Підкреслений некритичний позитив, стандартні «мантри» це свідчить про внутрішнє напруження в людей. В кілька моїх співрозмовників прохопилося, що реально бояться того, що може статися, коли Саакашвілі полишить посаду президента.

Сакартвело: суперечки людей в рясах

Під час поїздки до Сакартвело місцеві колеги організували екскурсію до стародавньої столиці Сакартвело, Мцхети. Я сприйняв це просто, як можливість побути на свіжому повітрі, бо екскурсіводів я не сприймаю, їхня інформація у мене в голові не затримується, ба більше – вони мене неабияк втомлюють. Та й християнство не належить до сфери моїх інтересів, а Мцхета – це власне християнство, християнство та ще раз християнство. Втім, завдяки цій екскурсії я мав можливість поспостерігати за людьми.

Є в Мцхеті невеликий жіночий монастир святої Ніни. На його території знаходиться могила святого Габрієля (Ургебадзе). Особистість він дуже непересічна. Справжній християнський аскет-відлюдник, безкомпромісний у питаннях моралі. Він ніколи не прогинався під совітську владу, а в середині 1960-х навіть спалив на святковій демонстрації з нагоди жовтневого перевороту (за іншим джерелом - на першотравневій) він підпалив великий портрет Леніна. Натовп топтав портрет, щоб загасити, що було кумедно і викликала сміх в Габрієла, а відтак натовп потовк трохи і його. Потім була міліція, задній хід влади через широку відомість Габрієля в емігрантсько-дисидентських колах та розголос у світі, зрештою він отримав діагноз шизофреніка від каральної совітської психіатрії. Детальніше, хто хоче, може погуглити, про архимандрита Габрієля достатньо інформації.

Габрієль має славу цілителя, який допомагає навіть після смерті. На його могилу приходять люди, приносять зо завгодно: ліки, продукти, церковні свічки –

кладуть на деякий час, начебто заряджують. Особливо популярний продукт – рослинна олія у пластикових пляшках. Її приносять свою або вже освячену купують при монастирі. На олії готують, тобто освячення переходить на всі страви – така логіка.

От і в день мого візиту на могилі святого старця було велолюдно. У голові стояли три особи, напевно, служники монастирю, одна жінка і два чоловіки. Навколо могили – прості вірні. Раптом наблизилися ще три особи: старець у церковному малиновому одязі з кривим дерев'яним посохом-гілкою, з ним чоловік у чорному попівському одязі й немолода, бліда, худа білявка у довгій сукні неонового кольору. Їхня поява викликала напруження в трьох присутніх служників, вони почали перешіптуватися і жестами показувати на візитерів. Тим часом трійця вишукувалася в ногах у могили і почала спів. У їхньому співі часто зустрічалося ім'я святого, решту я, звісно, не розумів. По закінченню співу трійця стала на коліна і почала молитву пошепки. Тим часом жінко у чорному наблизилася до чоловіка у попівському одязі і почала щось злобно йому промовляти у вухо. Він же спокійно продовжував молитву. Коли вони закінчили та піднялися на них почав щось викрикувати молодий служитель у чорному, старець у малиновому йому відповідав, і після короткої суперечки трійця почала обходити могилу. Коли вони наблизилися в голову молодий хотів їм перешкоджати, знов почалася лайка між ним і старцем. Старець навіть замахувався на нього своїм посохом. Зрештою, трійці вдалося обійти могили і піти доріжкою до монастиря. Старший служитель демонстраційно махнув рукою в їхньому напрямку з рухом долоні, мовляв, геть, геть звідси.

Колега мені пояснив, що старець у малиновому колись був третьою фігурою в ієрархії, але його розжалували через якісь інтриги. Він особисто знав Габріеля за життя. А тут він власне й говорив, що не годі перетворювати пам'ять о Габріелі на комерцію.

Коли ми вже виходили з території монастирю, трійці вже ніде не було, але дві групи людей емоційно сперечалися, лаялися, розмахували руками біля входу. Грузини народ емоційний, тому ми ще пожартували між собою, що увечері в новинах буде, що Тбілісі охоплений вуличними боями.

Наші грузинські співрозмовники всі казали, що теперішня єдність і авторитет церкви стоять тільки на авторитеті їхнього патріарха Ілії. Ілія вже дуже старий і немічний, а що буде після нього, людей просто лякає. Враховуючи високе значення віри для грузинів, втрата авторитету церкви і суперечки між церковниками можуть мати тяжкі наслідки.

Сакартвело - додатки

З того, що не увійшло до основного тексту нотаток

1. На вулицях Тбілісі дуже часто трапляються вивіски ლობნარდი. Настільки часто, що можна подумати, що це може бути, наприклад, національною харчевнею. «Хачапурною» чи «хінкальною». А може там води «Боржомі» продаються або води Лагідзе. Можна подумати й протилежне: що це громадський туалет, а місцева влада настільки дбає про громадян та туристів, що ставить їх по три на квартал. Якщо

транслітерувати ці літери українською, вийде ЛОМБАРДІ. Сподіваюся, ви зрозуміли, що це означає, і про що свідчить. І слово, і явище.

2. Натрапив на написання прізвища Гонгадзе - ღონღაძე. Літера ღ означає звук, подібний до нашого нормального фрикативного «г», тобто не слід українською писати у цьому прізвищі г «з гачком», що трапляється частіше, ніж завжди.

3. Звичайний хліб, на який я натрапляв, нагадував наші вже забуті «гумові» турецькі батони. Ці батони колись з'явилися на хвилі відкриття мініпекарень ще у пізню перебудову. Ще на початку нульових у Києві ще можна було деінде придбати «гумового» батону. А тепер їх вже давно немає. Принаймні, на моїх стежках не трапляються.

4. Вже десь згадував про таксі. Лише одна служба таксі дає квитанції. Отже, якщо ви подорожуєте у справах, і вам витрати на таксі дозволені до відшкодування, то у вас вибір аж з однієї компанії – Пелікан Таксі. Кажуть, раніше всі таксі давали навіть чеки, але це чомусь минуло. У Києві також наприкінці 90-х були таксі двох компаній: Укрпромінвест (білі – давали чеки) і Автосвіт (жовті – виписували квитанції). Вже на початку нульових ця практика зникла разом з цими компаніями. Отже, і у цьому сенсі Тбілісі нагадує Київ десятирічної давнини.

5. Коли мене пригощали мої нові ділові знайомі, вони в ресторанах розраховувалися корпоративними картками та брали рахунки. Тобто відшкодовувати такі витрати коштом фірми тут прийнято. В Україні це настільки складно, що більшість розраховується «чорним налом». Це безпечніше, кажуть, бо чим більше робиш офіційно, тим більше приводів до податкової до чогось причепитися та нарахувати штрафів.

6. Кілька різних співрозмовників скаржаться на те, що у Сакартвело люди з хорошою освітою, досвідом, знанням мов не можуть знайти роботу. При цьому з чіхось слів нахваляють Київ, де начебто все інакше. А я згадую приклади своїх знайомих, які роками шукали пристойну роботу, маючи всі необхідні регалії та референції.

7. Міжнародний аеропорт Тбілісі – маленький, не більше харківського. «Дюті фрі» лише два: один типовий з іноземними цигарками, алкоголем та цукерками. Такі є в усіх аеропортах, принаймні, Європи. Другий – продає виключно грузинські вина. Якщо потрібні якісь грузинські сувеніри чи солодощі на подарунки, то краще про них подбати у місті, на «дюті фрі» не розраховувати. З просуванням країни через сувеніри тут так само кепські справи, як і в Україні. Це не просто, це слід вміти робити.

8. Коли проходиш паспортний контроль, на тебе наставляють якесь «вічко» у приладі, схожому на сучасну гнучку настільну лампу. Напевно це «вічко» порівнює пику, яку сканує, з тою, що зображена на світлині у паспорті.

9. На ятках преси достатньо грузинськомовної періодики, але й російської "розважайлівки" теж не бракує. Питав людей, чи є в Сакартвело технічна періодика,

кажуть, що немає взагалі. В Україні фізично вона є, але практично з точки зору ефективності реклами в них - її немає.

Додатки з коментарів

Про мову: Люди, молодші 35 російську не знають або знають дуже погано, якщо не мають на те особистих причин (змішаний шлюб, робота в російськомовних країнах). Англійську знають значно більше людей, ніж раніше, але зарано говорити, що англійська заступила російську у якості лінгва франка. До цього ще дуже-дуже далеко. В книгарнях полиці заповнені грузиномовною літературою. Російська також є, але я не мав можливості придивлятися, що саме і в якій пропорції. Водії слухають грузинські ФМи з місцевим репертуаром, але одного разу я натрапив на мужика, що слухав якесь радіо, де попса перебезжалася блатняком.

Про жінок: Жінки зрілого віку, здається, не мають звички молодитися. Взагалі, вдягаються, як деякі киянки зрілого віку - тобто все якесь чорне або сіре. Молодші є різні, але відвертого "сексі" у Тбілісі не часто побачиш. Хіба що увечері десь поблизу дорогих крамниць у супроводі своїх бойфрендів. Я не дуже розбираюся в їхньому житті, бо маю тільки стробоскопічне бачення, тому поняття не маю, хто вони такі. Офісний наряд не надто відрізняється від нашого (звісно, такого нашого, який більш-менш має поняття про дрес-код). Взагалі, тут доволі багато жінок в офісах. Цей тренд ще давно почався, ще наприкінці 90-х я десь читав, що грузинські чоловіки страждають від нелегкої долі Сакартвело, а тим часом жінки роблять кар'єри, а чоловіки від цього ще більше страждають... Тепер, здається, всі вже перестраждали, і до декотрого просунення "мейл домінейшн" суспільство звикло. До того ж Саакашвілі практикує просування жінок на державні посади.

Про промислові проекти: Є і промислові проекти. Просто через відсутність місцевих виконавців вони виконуються турками, індійцями. А це тільки фіксує ситуацію країни третього світу, бо досвід і компетенція напрацьовуються іноземними фахівцями, і цінність зростає іноземного інтелекту. В нас теж подібне вже йде повним ходом. Вже мало часу залишилось для зміни ситуації. Рахунок йде вже не на десятиліття, а на лічені роки.

До речі, можливо, така вада грузинських реформ сталася через те, що Саакашвілі гуманітарій.

Про страхову медицину: До речі, обов'язкове медичне страхування, яке працедавець мусить придбати для працівників, стало однією з причин, чому тут таке високе безробіття, бо людей просто не хочуть наймати. Не виключено, що його невдовзі скасують або якоесь трансформують.

Про LGBT:

Одного дня йшов проспектом Руставелі та почув шум, крики та побачив натовп. Підходжу ближче, роздивляюся й нічого не можу зрозуміти: багато людей, всі дуже емоційно, всі одночасно щось викрикують. Питаю в чоловіка поруч, що сталося?

- Підарасав білі, -відповідає чоловік.
 - А що вони зробили? - питаю, бо спочатку подумав, що він вживає це слово, як ярдик для всіх поганих людей.
 - -Ну як що? Підарасав білі! - повторює мій співрозмовник.
 - Ну а хто вони такі? - до мене так і не дішла сутність того, що відбувається, але про це здогадався чоловік та проявив мені:
 - Настоящих підарасав, панімаєш? Настоящих! Каториє в ж.у. є...ться! Онi тут на демонстрація вишли”!
 -
- Ну, ось це власне й все. суспільство дуже консервативне, в цілому. Далеко не тільки якісь окремі екстремісти.

Що я знав про Сакартвело напередодні?

Насправді достатньо. Принаймні, більше за пересічну людину. Втім, оці фрагменти з давніх дописів дають уявлення о моїх поглядах на цю країну до 2012-го.

З допису від липня 2011-го.

“Радіо Свобода” випустила в ефір аж чотири передачі рубрики «Свобода в клубах» з Тбілісі. Посилання я даватиму згодом у наступних дописах, де коментуватиму окремі теми з дискусій. А сьогодні хочу звернути увагу моїх читачів на факт, котрий дещо дисонує з розповсюдженими у нас думками. В Україні заведено вважати, що Саакашвілі це такий собі лицар-рятівник грузинської нації, безперечний лідер, винятково популярний і викликає роздратування хіба тільки в невинних русофілів-грузинофобів. Насправді ж виявляється, що Саакашвілі грузинська інтелігенція не любить. І русофільство тут ні до чого. А його прозорі поліційні відділки вважають чи не символом архітектурної феєрії несмаку, що зараз діється, на думку багатьох інтелігентів, у Тбілісі.

Я далекий від грузинських справ, тому не візьмуся глибоко аналізувати ставлення різних верств грузинського суспільства до свого президента. Але я маю спостереження, що можуть дещо пояснити.

Всі, хто стикався з представниками сонячної Сакартвело, наприклад, в армії СРСР, напевно погодяться з такою узагальнювальною характеристикою грузинського простонароддя – дикуни. З іншого боку, хто зустрічався з освіченими грузинами з Тбілісі, зазвичай, просто у захваті він їхнього інтелекту, мудрості, манер. Отже, маємо типове для недосформованих і не дуже економічно розвинених націй Східної Європи ситуацію, коли нація складається з кількох відсотків рафінованого освіченого прошарку, сучасних literati, і абсолютно темного народу. Подібного між цими верствами аж майже нічого. Ми й у нас таке ж саме маємо.

Цілком природно, що будь-які демократичні вибори або референдуми за таких умов завжди принесуть перемогу тільки тим політичним силам, котрі вміють впливати на простонароддя, тобто на дикунів або як ведеться називати аналогічну більшість - бидло. Саме такий хід міркувань і приводить наших освічених краян до думки, що для модернізації таких країн демократія не тільки не ефективна, а навіть шкідлива. Тобто

потрібен якийсь сферичний у вакуумі прогресивний, цивілізований диктатор. На перший погляд, це дійсно так, бо вибери будь-якого інтелігента чи представника так званого офісного планктону, витягни його перед простонароддям і назви кандидатом у президенти... Можна сміятися...

От саме Саакашвілі є зовсім іншим типажем. Він не є інтелігентом, не є субтильним офісним хлопчиком, але він і не є представником простонароддя. Одна моя давня форумна знайома колись любила повторювати слова її бабусі про те, чим відрізняється інтелігент від аристократа. Коли інтелігента грабують на вулиці, він потім довго сам себе переконує, що в усьому винний він сам, бо нічого не робить, коли у суспільстві така несправедливість, що багатьом не вистачає грошей... ля-ля-ля-ля... грабіжникам хіба гроші були більш потрібні, ніж йому... ля-ля-ля-ля... насильницький спротив нічого не змінить, хіба навіть на гірше... ля-ля-ля-ля... Аристократ просто зарядить грабіжнику у пику або навіть вистачить, що брутально виматюкає – і грабіжник відмовиться від свого наміру.

От власне для модернізації відсталих країн потрібен не диктатор, котрий напевно буде ментально таким самим, як простонароддя, а демократично обраний президент, умовно кажучи, аристократ. Будь-який, умовно кажучи, інтелігент – приречений. Звісно, інтелігент не буде любити аристократа, бо аристократ негуманний, буває, лається і б'ється.

У Сакартвело ще далеко до невідворотних результатів модернізації. І про однозначний успіх Саакашвілі ще говорити зарано. Втім, там проходить цікавий експеримент з цивілізування дикунів, і хотілося б, щоб він закінчився успіхом. Тоді це підкаже і нам шлях до "розбидлячення" населення.